

# Kronika

## Vojna, prenesena v območje duha

V literaturi raste nov pojav. Nezaslišana mobilizacija armad, narodov in proizvodnje surovine, ki smo ji priča in ji ne vemo konca, ne ostaja brez odraza nikjer v življenju.

Na knjižnem trgu je vedno več del, ki v leposlovni obliki razširjajo miselnost, kot bi jo pri ljudstvih želela razna politična vodstva. Pisatelj je postal v taki službi brezoseben. S svojim darom vliva le tujo vsebino v literarno formo, pravi avtor dela je propagandno ministrstvo. Pojav ni nov. Pozna ga v nekoliko drugačni obliki vsa fevdalna doba, v kateri so bili dvor, cerkev in plemstvo edini mecen, podpornik in naročnik. Toda takrat je šlo le za laskanje posameznikom, danes pa gre za veliko več: v najširših plasteh je treba z vsemi sredstvi ustvarjati razpoloženje, ki bo obrusilo ostrino njih odpora in ustvarjalo mišljenje, prijazno avtoritativnim gibanjem. „Die Lehre von der totalen Kriegsführung“ doživlja svojo aplikacijo tudi v umetnosti. Zgrajen je cel sistem, ki izkorišča vse prijeme, s katerimi si je doslej pisatelj odpiral človeška srca. Vojna dejanja so zavita v legendaren heroizem, do neba je poveličevana vrednost zavestnega osebnega žrtvovanja, čeprav v praksi nima toliko veljave kot sape list, ki pade v jesenskem miru z veje, saj poedinec preprosto nič ne tehta in ga nihče ne vpraša po njegovi volji za žrtvovanje. Intimnih izpovedi človeškega srca ni več, nosilec čustev naj bo le še militaristično vzgajana mladina, ki v svojem dvajsetem letu ne zna drugega kot marširati v štirih in ravnati s puško. Iskanja odgovorov na vsa ta velika vprašanja o bistvu sveta in življenja je nadomestila vera v poslanstvo nekega izrednega človeka, ki se je vsakemu narodu rodil ravno eden in tisti ravno v tem času. Osebnega življenja ni. Nove ideologije pometajo z njim v hipu, ko se je zdelo, da se mu je evropski zapad po dvajsetih stoletjih neutešenega iskanja človekove svobode slednjič vendarle naglo približeval.

V takih okoliščinah raste izpod pepela, ki je ostal na pogorišču sežganih evropskih knjig, novi propagandni roman. Množice, ki jim je namenjen, ne smejo biti prosvetljene. Zato je njegov svet primitiven, in sentimentalen, nekako tak, kot je bil v povestih Krištofa Šmida pred dobrimi sto leti. Lahko ima v ozadju izkrivljeno resnico, ne sme pa imeti trohe resničnega čuvstva. V enem naših dnevnikov objavljajo prevod takega tipičnega primera: Rudolf Timmermans (tem boljše, če ima avtor ime kot znan romanopisec), **Junaki iz Alcazarja**. Snov je sveža, iz španske državljanske vojne. Lani v juliju, torej kmalu po izbruhu upora, so se uporniške redne čete s falangisti umaknile pred močnejšo republikansko vojsko iz Toleda v utrjeni, sloviti grad, ki je vzdržal dva meseca. Dva meseca je tudi svetovni tisk buril zanimanje javnosti za alcazarsko epizodo. 1200 vojakov je pri umiku iz mesta v grad odgnalo s seboj 400 žena in otrok iz okoliške delavske četrti in se zabarikadiralo za tem obrambnim zidom. Prvi telefonski razgovor, ki ga je imel uporniški poveljnik polkovnik Mascardo s poveljnikom vladnih čet, je zaključil: „V ostalem Vas Vaše žene lepo pozdravljajo!“ Oblegovalci so imeli s tem zvezane roke. Šele dvainštiridesetega dne so se odločili, da izprožijo prvi topovski strel v alcazarsko obzidje.

To so bila stvarna dejstva, kot jih je objavljajal tedaj ves veliki evropski tisk, vse prej kot naklonjen španski republikanski vladi. Ni še preteklo leto, pa je nova

literatura postavila vsa dejstva na glavo. Iz „najbolj norega gangsterskega dejanja sedanjosti“ kot je imenoval alcazarsko dejanje dopisnik londonskega lista „News Cronicle“ A. Koestler, je napravila heroizem, ki naj bi mu ne bilo primere na svetu. Propagandna tehnika izkorišča vse preizkušene načine vpliva na ljudsko domišljijo in mišljenje. Izsiljevalni manever je v literaturi preoblikovala v legendo o kadetih junakih, ki ob gladu doprinašajo s svojo pogumno obrambo največja junaštva za slavo svoje domovine, ponosne Španije... Najbolj napete zgodbe divjega zapada, kjer ste lahko brali, kako je na primer še v mirni dobi na najprometnejšem toledskem trgu nekaj civilistov meni nič tebi nič pobralo orožje častniku, se vrste ob himnah junaštvu, podobne onim iz „Quo vadis?“ Nikjer pa stavka o pravem ozadju generalskega upora, o vplivu tujih sil, o socialnih in političnih razmerah monarhistične in republikanske Španije, o borbi za boljšo razdelitev zemlje kot je bila dosedanja, ko imajo maloštevilni posestniki latifundijev in veleposestev 87% vse španske zemlje; mesto tega povsod poigravanje z instinkti mase in čustvi, ki se jih ljudstvo v svoji tradiciji oklepa.

Nikjer resnice, povsod slepilo. Predvsem nič skrbi za telo, za tostransko življenje, temveč samo za dušo! Zato je važno, da so novi junaki zelo moralni, res ideal, ki je vreden, da stremi k njemu množica in zlasti mladina. Ali ni genljiv stavek iz tega vzorca novega zgodovinskega romana: „Njemu, Mascardóju, je predvsem za krščansko vero, ki jo preganjajo in zasramujejo... Njemu je za Španijo, za domovino, za njene ljudi in njeno kulturo, za njeno zgodovino in njeno bodočnost. „Dios y Patria!“ — „Bog in domovina“, to je tisto, za kar se bije boj, in njemu, polkovniku Mascardóju, je Previdnost določila del te bojne fronte.“

Tak je vzorec nove literature, taka naj bo njena služba in to je tista hrana, ki naj živi dobro, nepokvarjeno ljudstvo.

Toda tudi resničen pisatelj ni ostal več tisto, kar je bil. Nemir se je polastil vseh. Vse jasneje se ga čuti tudi v literaturi. Pregledi novih del skoraj ne nanzanjajo več romanov, temveč le knjige, ki obravnavajo pereča politična in socialna vprašanja. Pisatelj ne tvega, da bi še dalje branil svoj samotni položaj v družbi. Preveč ga teže skrbi dneva. „Če se ne bi premagoval, bi napisal sleherni teden članek o nočnih urah, ki jih presedim pred svojim radijskim sprejemnikom in poslušam kaj govori Evropa,“ pravi v zadnji številki Vendredi-ja André Chamson. Gideove „Strani iz dnevnika“ so pisane le še s potovanj; kadar le more se odtrga in beži v Afriko, da si ohrani vsaj malo miru za pisanje. Romain Rolland je prodal na dražbi vse svoje rokopise in poslal iztrženi denar valencijski vladi. Malraux potuje po Ameriki in govori o tem, kar je doživel v španski republikanski armadi, tej „kopeli človečanstva“ kot jo imenuje. In tako še cela vrsta drugih.

Zato bo jalova sodba literarne zgodovine o delu piscev teh let, če ne bo upoštevala nemira, ki izpreminja smer in lice vsega javnega dela. F. P.